
ЗАУШНІКОВА М.Ю.,
викладач,
Сумський державний
педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ЛОГОПЕДА: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття «комунікативна компетентність», розглянуто її особливості, як психологічного феномену. Проаналізовано погляди дослідників, щодо структури комунікативної компетентності. Зазначено, що у сучасній психологічній практиці не існує єдиної загальноприйнятої ідеальної структури комунікативної компетентності. Набір її компонентів та показників не є вичерпним і для кожного напрямку професійної діяльності структура носить варіативний характер. Визначено, що успішність професійного спілкування логопеда залежить від рівня розвитку комунікативної компетентності. Висвітлено компонентний склад комунікативної компетентності майбутнього логопеда.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, комунікативні якості особистості, майбутній логопед, структурні компоненти.

В статье рассмотрены различные подходы к определению понятия «коммуникативная компетентность», рассмотрены ее особенности, как психологического феномена. Проанализированы взгляды исследователей относительно структуры коммуникативной компетентности. Определено, что успешность профессионального общения логопеда зависит от уровня развития коммуникативной компетентности. Освещены компонентный состав коммуникативной компетентности будущего логопеда.

Ключевые слова: будущий логопед, компетентность, коммуникативная компетентность, коммуникативные качества личности, структурные компоненты.

The article deals with various approaches to the definition of «communicative competence», as a psychological phenomenon. The features and peculiarities of communicative competence are viewed. Analyzes the ideas of researchers regarding the structure of the communicative competence as an integrative phenomenon is revealed. Communicative competence is understood as a personality quality which includes developed communicative skills, readiness to communication, verbal and non-verbal means of communication. It was determined that the success of professional communication speech therapy depends on the level of development of communicative competence. When covering the component structure of the communicative competence of the future speech-therapist. The success of professional work depends on the quality of training in higher education, that is related to personal characteristics and the development of professionally significant qualities of persons enrolled.

Key words: future speech-therapist, competence, communicative competence, communicative qualities of personality, structural components.

Постановка проблеми. Професійна діяльність логопеда пов'язана з необхідністю постійного спілкування з широким віковим колом людей: дітьми із порушеннями мовлення з різними індивідуальними характеристиками, їх батьками, які мають різний освітній рівень; колегами та ін., все це висуває підвищені вимоги до рівня його комунікативних знань, умінь, навичок, прагнення взаємодіяти та вимагає від логопеда широкої комунікативної компетентності. Водночас, комунікативна компетентність логопеда є професійно значущим аспектом його діяльності, від якої залежить успіх у професійній діяльності, конкурентоспроможність і особиста задоволеність.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням комунікативної компетентності у галузі психології займа-

лося багато учених, як вітчизняних (Г. Балл, І. Бевзюк, Л. Долинська, М. Заброцький, Н. Завініченко, Г. Костюк, С. Максименко, М. Тимофієва, Н. Чепелєва та ін.), радянських (О. Бодальов, О. Ємелін, Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, Л. Петровська, П. Растяніков, Г. Трофімова та ін.), так і зарубіжних (М. Аргайл, Р. Мілъруд, С. Морлей, Ю. Хабермас, Д. Хаймс та ін.), вивченням феномену комунікативної компетентності у контексті формування певних особистісних властивостей займалися (О. Бодальов, Б. Ломов та ін.), міжособистісної взаємодії (В. Куніцина); дослідженням значення комунікативних якостей у професійній діяльності педагога (С. Максименко, Л. Петровська та ін.).

Формування мети статті – проаналізувати різні підходи до визначення поняття «комунікативна компетент-

ність», його змісту та структури. Висвітлити компонентний склад комунікативної компетентності майбутнього логопеда.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим показником ефективності спілкування є комунікативна компетентність [4]. Через поняття «компетенція», розкривається поняття «комунікативна компетентність», її специфіка та значення. «Компетенція» і «компетентність» є базовими поняттями компетентнісного підходу. А. Хуторський, зазначає, що «компетентність» – володіння особистістю відповідною компетенцією, що включає в себе її ставлення до неї та предмету діяльності, відповідно, «компетенція» включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів, і необхідних для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них [8].

У дослідженнях Н. Кузьміної, Л. Петровської, «компетентність» визначена як «властивість особистості»; Ю. Ємельянова, як «ситуативна адаптивність і вільне володіння вербальними і невербальними засобами поведінки»; у роботах Л. Алексєєва, А. Маркової, Л. Мітіної, поняття компетентності переплітається з поняттям професіоналізму. Необхідно відзначити, що поняття «компетентність» і «компетенція» є взаємодоповнюючими і взаємообумовленими поняттями.

Поняття комунікативної компетентності розглядалось багатьма дослідниками. Існує значна кількість варіантів визначення цього поняття. Поряд з поняттям комунікативної компетентності автори використовують поняття «соціально-психологічна компетентність», «компетентність у спілкуванні», які інколи самими авто-

рами вживаються як синоніми.

На сьогоднішній день дослідження комунікативної компетентності відбувається в декількох напрямках, зокрема: соціально-психологічний, що передбачає вплив особистісних якостей, властивостей, потреб та цінностей індивіда на процес спілкування (О. Бодальов, Ю. Жуков, Ю. Ємельянов, Л. Петровська, П. Растяніков та ін.); лінгвістичний, що зосереджує увагу на мовленнєвій діяльності особистості (Ф. Бацевич, Т. Ладиженська та ін.); компетентнісний, в межах якого комунікативна компетентність визначається як мета та результат загального навчання або професійної освіти, і входить до складу ключових компетентностей (В. Байденко, Є. Зеєр, І. Зимня, О. Овчарук, Дж. Равен, Ю. Татур, В. Хутмаєр, А. Хуторський, В. Шадріков та ін.).

Комунікативна компетентність є одним з базових компонентів загальної культури сучасної людини, в якості структурних елементів якої виступають: ціннісне ставлення до мови, потреба усвідомлювати і розуміти соціальну і психологічну сторону комунікативних подій, готовність організовувати свою мовленнєву поведінку в цих подіях відповідно до норм і закономірностей життя [1].

За визначенням Ю. М. Жукова комунікативна компетентність – це психологічна характеристика особистості, що проявляється під час спілкування або здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з людьми. До складу комунікативної компетентності, автор включив сукупність комунікативних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного протікання комунікативних процесів [3].

Так, Ю. М. Ємельянов [2], комунікативну компетентність визначає як інтегративну особистісну якість, яка передбачає адаптивність суб'єкта в

ситуаціях спілкування та вільне володіння засобами соціальної поведінки; І. Алтуніна вважає, що комунікативна компетентність представлена набором комунікативних якостей та комунікативних здібностей; С. Трофімова, описує комунікативну компетентність педагога як здатність учня на основі особистісної гуманістичної ціннісної позиції взаємодіяти з іншими учасниками освітнього процесу в ситуаціях професійного та міжособистісного спілкування при центрації на учні [7, С. 78].

На думку ряду дослідників (Ю. Ємельянов, О. Кідрон, Л. Петровська, С. Петрушин, О. Сидоренко та ін.) феномен комунікативна компетентність є інтегративною якістю, що складається із взаємопов'язаних компонентів. Єдності у виділенні цих компонентів учені не демонструють, проте можна чітко простежити, що значущими серед них є комунікативні здібності, комунікативні уміння й навички та знання з психології спілкування. Водночас поширена трьохкомпонентна структура.

У дослідженнях М. Обозова комунікативна компетентність розглядається в двох аспектах: 1) як орієнтованість особистості в різних ситуаціях спілкування, заснована на знаннях і чуттєвому досвіді; 2) як здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими завдяки розумінню себе та інших при постійній зміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов оточуючого середовища. Проаналізувавши такий підхід до визначення комунікативної компетентності, ми вважаємо, що її не можна вважати константною характеристикою особистості, представленою лише як замкнений індивідуальний досвід. Водночас, комунікативна компетентність формується впродовж засвоєння особистістю культурних, соці-

ально-моральних норм та цінностей, закономірностей розвитку та багатоваріантних змін соціального середовища. Тоді очевидно, що, комунікативна компетентність включає в себе інваріантну і варіативну складові. Інваріантна складова характеризує комунікативні уміння, навички, можливість спілкування, а відповідно, варіативна – специфіку комунікації. Отже, комунікативна компетентність є складним психологічним феноменом, на формування якого впливає велике різноманіття факторів, що характеризують міжособистісне спілкування, зокрема, взаємодія і взаємовплив людей під час спілкування, якісні характеристики та індивідуальні особливості людей, вміння слухати та контролювати себе під час комунікації, здатність до емпатії, вміння впливати на інших тощо. Також слід відмітити, що основною характеристикою комунікативної компетентності є готовність особистості до спілкування, набуття нею відповідних цінностей, різноманітних установок і умінь, здатність орієнтуватися в соціальних ситуаціях, встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, адекватно визначати їх особистісні якості та емоційні стани, добирати відповідні способи комунікативних дій і реалізовувати їх у процесі комунікативної взаємодії. Так, Г. Трофімова додає, що поняття «комунікативна компетентність», крім загального набору комунікативних знань, включає також знання можливих наслідків конкретного способу впливу, рівень умінь і досвід практичного використання комунікативних знань, які виступають певним потенціалом, науково-практичним багажем особистості [7, С. 118].

Комунікативні знання представляють собою уявлення про те, що таке спілкування, які є різновиди спілку-

вання, фази, закономірності розвитку, які існують комунікативні методи і прийоми, яку дію вони надають, які їх можливості і обмеження [6, С. 61].

Комунікативні уміння є «властивостями або якостями індивіда, що обумовлюють успішність діяльності чи оволодіння нею»; Способи виконання будь-яких мовленнєвих дій, засновані на знаннях і навичках, сформованих у процесі діяльності; уміння швидко і правильно орієнтуватися в ситуаціях спілкування; планувати свою вимову, добирати зміст до акту спілкування; знаходити адекватні засоби для передачі цього змісту; забезпечувати зворотний зв'язок [1]. Комунікативні уміння передбачають володіння людиною достатньо високим рівнем знання мови, його виражальними засобами та можливостями, засобами переконання, культурою спілкування (уміння розбиратися в інших, адекватно емоційно відгукуватися на поведінку і стан інших; обирати спосіб спілкування відповідно до норм і правил спілкування) [1].

Комунікативні навички впливають на легкість протікання процесу спілкування: уміння слухати і доречно висловлюватися, підтримувати спілкування і змінювати тему, знаходити адекватну форму звернення до іншого, володіння мімікою та жестами.

Звернемо увагу на те, що у психологічній практиці не існує єдиної загальноприйнятої ідеальної структури комунікативної компетентності. Набір її компонентів не є вичерпним і для кожної професійної діяльності структура носить варіативний характер.

Так, Є. Руденський вважає, що комунікативна компетентність пов'язана із суб'єктивністю особистості під час спілкування, і що до її складу входять такі здібності: соціально-психологічне прогнозування комунікативної

ситуації спілкування; соціально-психологічне програмування процесу спілкування, враховуючи перебіг комунікативної ситуації; здібність «увійти» в соціально-психологічну атмосферу комунікативної ситуації; соціально-психологічне управління процесом спілкування у комунікативній ситуації [5, с. 101].

У дослідженні В. Черевко комунікативну компетентність представлено у вигляді взаємопов'язаних компонентів:

- 1) когнітивний, представлений знаннями з психології спілкування, уміннями орієнтуватися у собі, в партнерові та в ситуації професійного спілкування;
- 2) емоційно-оцінний, що включає: мотиви вибору професії, схильність до обраної професії, прийняття себе та інших, комунікативні установки по самовдосконаленню;
- 3) поведінковий, що включає: застосування технік спілкування, наявність перцепції, володіння прийомами фасцинації, уміння розв'язувати конфлікти, ситуативна адаптивність до ситуацій тощо [9, С. 73].

Так С. Петрушин, Б. Ломов, до структури комунікативної компетентності включили:

- когнітивний компонент (психологічні знання у сфері спілкування і перцептивні здібності та орієнтація у ситуації спілкування);
- виконавчий компонент (комунікативні уміння і навички, різноманітні засоби спілкування);
- емоційний компонент (соціальні установки, життєвий досвід, міжособистісні відносини).

Теоретичний аналіз різних підходів до розуміння сутності комунікативної компетентності дозволяє зробити висновки про те, що вона проявляється в

конкретній ситуації спілкування.

Висновок. Аналіз психологічної літератури дозволяє дійти висновку, що комунікативна компетентність є складним психологічним феноменом, що складається із сукупності різнопланових елементів, зокрема – комунікативних та особистісних якостей, що допомагають у різних ситуаціях спілкування та визначають успішність діяльності фахівця.

Тому, проаналізувавши ряд робіт (І. Бевзюк, Ю. Жукова, Ю. Ємельяно-

ва, С. Петрушина, В. Черевко та ін.), присвячених дослідженням структури комунікативної компетентності та беручи до уваги специфіку діяльності логопеда, ми вважаємо за необхідне висвітлити структуру комунікативної компетентності майбутнього логопеда. У свою чергу, ми вважаємо, що до структури комунікативної компетентності майбутнього логопеда входять наступні компоненти: когнітивний, емоційно-мотиваційний та поведінковий.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балакина Л. Л. Педагогические принципы реализации коммуникативного подхода в образовании: монография / Л. Л. Балакина. – Горно-Алтайск: РИО ГАГУ, 2012. – 240 с.
2. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 168 с.
3. Жуков Ю. М. Диагностика и развитие компетентности в общении. Спецпрактикум по социальной психологии. / Ю. М. Жуков, Л. А. Петровская, П. В. Растянников ; МГУ им. М.В. Ломоносова, Ф-т психологии. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 104 с.
4. Козьяков Р. В. Основные подходы к пониманию коммуникативной компетентности / Р. В. Козьяков // X межвузовские студенческие чтения «XXI век: гуманитарные и социально-экономические науки»: Тезисы докладов. – Тула, 2001. – С. 52-53.
5. Руденский Е. В. Социальная психология: Курс лекций / Е. В. Руденский. – М.: ИНФРА-М; – Новосибирск: НГАЭиУ, 1997. – 224 с.
6. Современный словарь по психологии / Авт.- сост. В.В. Юрчук. – М.: Элайда. – 2000. – 704 с.
7. Трофимова Г.С. Педагогическая коммуникативная компетентность: теоретический и прикладные аспекты: монография / Г. С. Трофимова – Ижевск: Изд-во «Удмуртский университет», 2012. – 116 с.
8. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты // Интернет-журнал “Эйдос”. -- 2002. – <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm>. – Центр дистанционного образования “Эйдос”.
9. Черевко В. П. Формування комунікативної компетентності майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки : дис.... канд. психол. наук: 19.00.07 / В. П. Черевко. – Київ, 2001. – 194 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Balakina L. L. *Pedagogicheskie principy realizacii kommunikativnogo podhoda v obrazovanii: monografija* / L. L. Balakina. – Gorno-Altajsk: RIO GAGU, 2012. – 240 s.
2. Emel'janov Ju. N. *Aktivnoe social'no-psihologicheskoe obuchenie* / Ju. N. Emel'janov. – L. : Izd-vo LGU, 1985. – 168 s.
3. Zhukov Ju. M. *Diagnostika i razvitie kompetentnosti v obshhenii. Specpraktikum po social'noj psihologii.* / Ju. M. Zhukov, L. A. Petrovskaja, P. V. Rastjannikov ; MGU im. M.V. Lomonosova, F-t psihologii. – M. : Izd-vo MGU, 1990. – 104 s.
4. Koz'jakov R. V. *Osnovnye podhody k ponimaniyu kommunikativnoj kompetentnosti* / R. V. Koz'jakov // X mezhvuzovskie studencheskie chtenija «XXI vek: gumanitarnye i social'no-jekonomicheskie nauki»: Tezisy dokladov. – Tula, 2001. – S. 52-53.
5. Rudenskij E. V. *Social'naja psihologija: Kurs lekcij* / E. V. Rudenskij. – M.: INFRA-M; – Novosibirsk: NGAJeiU, 1997. – 224 s.
6. *Sovremennyy slovar' po psihologii* / Avt.- sost. V.V. Jurchuk. – M.: Jelajda. – 2000. – 704 s.
7. Trofimova G. S. *Pedagogicheskaja kommunikativnaja kompetentnost': teoreticheskij i prikladnye aspekty: monografija* / G. S. Trofimova – Izhevsk: Izd-vo «Udmurtskij universitet», 2012. – 116 s.
8. Hutorskoj A. V. *Kljuchevye kompetencii i obrazovatel'nye standarty* // Internet-zhurnal "Jejdos". — 2002. – <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm>. – Centr distancionnogo obrazovanija "Jejdos.
9. Cherevko V. P. *Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnoho menedzhera u protsesi profesiinoi pidhotovky : dys.... kand. psykhol. nauk: 19.00.07* / V. P. Cherevko. – Kyiv, 2001. – 194 s.